

БАЛАНСИРАНА СИСТЕМА ОТ ПОКАЗАТЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЕТО – ПРАКТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ

Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова,
СА „Д. А. Ценов” – Свищов

Резюме: Балансираната система от показатели в предприятието е сред високоефективните инструменти на съвременното управленско счетоводство. Причината за това е, че механизмите на действие на системата позволяват стратегическите цели на предприятието да се трансформират в конкретни действия и се оценят чрез конкретни бизнес-показатели, което улеснява контрола на процеса на реализация на стратегията последователно във времето и на всички нива от управленската йерархия. За целите на прилагането на инструмента в предприятието е необходимо изследване на действията и етапите на практическото му внедряване.

Ключови думи: управленско счетоводство, балансирана система от показатели, стратегия, ефективност, показатели за измерване на дейността

1. Балансирана система от показатели – същност и особености

Концепцията за изграждане на балансираната система от показатели (*The Balanced Scorecard, BSc*) е отговор на необходимостта от адекватен модел за оценяване дейността на стопанските единици. Възникнала в резултат на изследователски проект на Института „Норлан Нортън” през 1990 г., идеята за принципно нов инструмент на управление и комплексно оценяване на оперативната дейност чрез изграждане на балансирана система от показатели днес е сред най-новите и успешни подходи в управленското счетоводство. Създатели на BSc са американските изследователи Робърт Каплан (Robert Kaplan, Harvard Business School) и Дейвид Нортън (David Norton, Renaissance Solutions, Inc.), ведно с мениджъри на крупни компании¹, участвали в разработването и изпълнението на проекта².

¹ Компаниите са: Advanced Micro Devices, American Standard, Apple Computer, Bell South, CIGNA, Conner Peripherals, Cray Research, DuPont, Electronic Data Systems, General Electric, Hewlett-Packard, Shell Canada. Всички участници в проекта се обединяват в работна експертна група, която в продължение на години провежда съответните изследвания и апробира резултатите от тях.

² За резултатите от проекта „Показатели за дейността на организацията на бъдещето” по-подробно вж. **Kaplan**, Robert S., Norton, David P. *The Balanced Scorecard* –

Създателите на BSc по същество предлагат използването на балансиран набор от показатели (финансови и нефинансови). Тези показатели измерват и описват различни аспекти на дейността на организацията с цел контролиране на факторите, определящи успеха на изпълнението на стратегическите цели. Балансът на показателите се реализира посредством изграждане в организацията на взаимовръзки между стратегическите и тактическите нива на управление, миналите и бъдещите финансови и нефинансови резултати, вътрешните и външните ефекти за компанията, породени от влияещите върху дейността ѝ фактори.

Балансираната система от показатели предвижда мениджърите да разгледат бизнеса от четири много важни гледни точки (направления на развитие) и да отговорят на въпросите³:

➤ Какво трябва да представим пред нашите акционери, за да постигнем финансови успехи? (*направление „Финанси“*);

➤ Как трябва да се представим пред нашите клиенти, за да реализираме нашата визия? (*направление „Клиенти“*);

➤ В кои бизнес процеси трябва да постигнем съвършенство, за да удовлетворим нуждите на нашите акционери и клиенти? (*направление „Процеси“*);

➤ По какъв начин трябва да поддържаме способността си за промяна и подобрене, за да реализираме нашата визия за бъдещето на компанията? (*направление „Потенциал“*).

Изготвянето и внедряването на балансирана система от показатели в предприятието обслужва стремежа към ефективно изпълнение и адекватна оценка на стратегическите цели, които в зависимост от гореописаните четири направления в развитието на стопанската дейност биха могли да бъдат следните (вж. Табл. 1).

2. Основни проблеми на разработването и практическото внедряване на балансирана система от показатели в предприятието

За реализиране целите на системата BSc следва да се премине през определени етапи на практическо изграждане и внедряване в организацията, да се поставят конкретни цели и решат конкретни задачи.

Measures that Drive Performance. // *Harvard Business Review*, 1992, January-February, pp. 70 – 79.

³ Вж. **Kaplan**, Robert S., Norton, David P. Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System. // *Harvard Business Review*, 1996, January-February, p. 76. Цит. по: **Каплан**, Робърт, Нортън, Дейвид. Балансирана система от показатели за ефективност. – София, Класика и стил, 2005, с. 11.

Таблица 1. Стратегически цели в зависимост от направлението на развитие на стопанската дейност

НАПРАВЛЕНИЯ	СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ
Финанси	<ul style="list-style-type: none"> • Обезпечаване на ликвидност • Запазване на икономически ръст • Намаляване на разходи • Поддържане на конкурентни цени на продукцията и/или услугите • Предотвратяване на брак в производството
Клиенти	<ul style="list-style-type: none"> • Повишаване на клиентска удовлетвореност • Подобряване на качество • Увеличаване на пазарен дял • Подобряване на имидж • Интензифициране процеса на привличане на клиенти
Процеси	<ul style="list-style-type: none"> • Постигане на стандартизация на производството • Намаляване на времето за изпълнение на процесите • Доставка на суровини и материали с по-ниска цена • Предотвратяване на производствени аварии и престои • Оптимизиране процеса на съхранение и транспортиране на продукцията
Потенциал	<ul style="list-style-type: none"> • Повишаване компетенциите на персонала в сферата на иновативната и развойната дейност • Повишаване на професионалната квалификация на персонала • Подобряване степента на съгласуваност и ясна субординация на целите между персонала

Основните проблеми на BSc в практически план са:

Първо. Определяне на целите на BSc, т.е. ЗАЩО да се внедрява системата

От изключителна важност за композирането на BSc е ясното дефиниране на конкретните причини и цели на внедряването ѝ. Задача на висшето ръководство на предприятието е да запознае служителите от всички нива на управленска йерархия с дългосрочната визия за развитие. В резултат на разяснителната кампания се цели да се стигне до консенсус относно поставените стратегически цели, от една страна, и причините и ползата от внедряването на BSc с цел ефективното им изпълнение, от друга.

Причините за мениджърския избор на инструмента BSc могат да бъдат свързани с необходимост от:

- Яснота и консенсус относно визията и стратегията на организацията;
- Създаване на управленски екип;
- Разясняване и комуникиране на стратегията;
- Обвързване системата за възнаграждение с постигането на стратегическите цели;
- Определяне на стратегическите цели;
- Обединяване на ресурси и стратегически инициативи;
- Обезпечаване на инвестиции в интелектуални и нематериални активи, или
- Създаване на основа за стратегическо познание.⁴

Второ. Определяне на главните действащи лица, свързани с BSc, т.е. КОЙ ще внедрява системата

Ангажираните с прилагането на BSc лица според Каплан и Нортън⁵ са:

- *Архитект*, който отговаря за първоначалното изграждане и прилагане на BSc в предприятието, за обучението на ръководните екипи, за процеса на привеждане на стратегията в конкретни цели и специфични показатели;
- *Катализатор на промяната*, която роля може да изпълняват няколко висши мениджъри едновременно. Тяхната задача се изразява в интегриране на BSc в текущите процеси на управление и изработване насоките за оперативно, ежедневно прилагане на системата;
- *Комуникаторът на стратегията* има специфична отговорност – да спечели доверието на всички членове на предприятието с цел реализиране на комуникацията между всички йерархични нива, от една страна, както и с контрагентите на предприятието, от друга. Той отговаря за вътрешното представяне на стратегията сред служителите и ги мотивира да предоставят субективна обратна връзка за изпълнимостта и приемливостта на начертаната стратегия.

Трето. Процес на създаване на балансирана система от показатели, т.е. КАК се създава BSc

Практическото създаване и внедряване на балансираната система от показатели преминава през следните няколко етапа, на които се решават следните задачи⁶ (вж. Табл. 2):

⁴ Каплан, Робърт, Нортън, Дейвид. Цит. съч., с. 381.

⁵ П а к там, с. 367-369.

⁶ Вж. **Внедрение** сбалансированной системы показателей /Horvath & Partners. – Москва, Альпина Бизнес Букс, 2005, с. 97 и сл.

Таблица 2. Етапи и задачи в процеса на внедряване на BSc

ЕТАПИ	ЗАДАЧИ
Провеждане на стратегически анализ	<ul style="list-style-type: none"> • Оценка на стратегическите предпоставки • Определяне на базово стратегическо направление • Интеграция на BSc в процеса на стратегическо развитие
Създаване на организационни условия за внедряване	<ul style="list-style-type: none"> • Определяне архитектурата на BSc • Изграждане на проектна организация • Организация на работите по изпълнение на проекта • Проучване на възможностите за информация, комуникация и участия • Стандартизация и комуникация – методи и съдържание • Анализ на критическите фактори за успех
Разработка на BSc	<ul style="list-style-type: none"> • Разработка на стратегически цели • Определяне на стратегически цели • Съставяне на „стратегическа карта” • Избор на показатели • Определяне на целевите значения
Каскадно управление на предприятието	<ul style="list-style-type: none"> • Внедряване на BSc в предприятието • Изграждане на BSc за отделните структурни звена в предприятието и съгласуване • Обеспечаване на качеството и документиране на резултатите
Обеспечаване на последователността при използване на BSc	<ul style="list-style-type: none"> • Интеграция на BSc в системата на планиране, отчетната система и ИТ поддръжката на предприятието • Обединяване на BSc с концепцията за стойностно-ориентирано управление • Обединяване на BSc със системата за риск-мениджмънта и ИТ поддържането на BSc

Важен акцент в процеса на внедряване на BSc е идентифицирането на ключовите фактори за успеха. Те са най-важните параметри на икономическата и социалната дейност на предприятието, определят успеха на стратегията. Ключовите фактори за успех предопределят вида на показателя, който се включва в балансираната карта. Предприятията трябва да изберат най-важните от големия брой възможни ключови показатели за изпълнение, да премахнат незначителните показатели, да прецизират свързаните помежду си показатели и, най-важното – да определят мерна единица и методика за изчисляването им, както и отговорно лице в управленската йерархия. Всяко от четирите направления за развитие има свой собствен набор от ключови показатели за изпълнение.

Заключение

Балансираната система от показатели може да се третира като напълно отговаряща на съвременните условия технология за комплексно управление на предприятието и оценка на ефективността от неговата дейност. Тази система притежава потенциала да обезпечи комплексното практическо внедряване на стратегическо управленско счетоводство в предприятието.

ЛИТЕРАТУРА

1. ВНЕДРЕНИЕ сбалансированной системы показателей /Horvath & Partners. – Москва, Альпина Бизнес Букс, 2005, 478 с.
2. КАПЛАН, Робърт, Нортън, Дейвид. Балансирана система от показатели за ефективност. – София, Класика и стил, 2005, 404 с.
3. KAPLAN, Robert S., Norton, David P. The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance. // *Harvard Business Review*, 1992, January-February, pp. 70 – 79.
4. KAPLAN, Robert S., Norton, David P. Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System. // *Harvard Business Review*, 1996, January-February, p. 75-85.